

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»**

Кафедра соціології і публічного управління
(назва кафедри, яка забезпечує викладання дисципліни)

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Декан факультету соціально-гуманітарних технологій

Кіпенський А.В.
(ініціали та прізвище)

Завідувач кафедри соціології і публічного управління
(назва кафедри)

Мороз М. В.
(підпись) (ініціали та прізвище)

« 30 » серпня 2021 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Сучасні інформаційні війни й конфлікт цивілізацій

рівень вищої освіти доктор філософії

галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки
(шифр і назва)

спеціальність 054 Соціологія
(шифр і назва)

освітня програма Соціологія
(назви освітніх програм спеціальностей)

вид дисципліни професійна підготовка; вибіркова
(загальна підготовка / професійна підготовка)

форма навчання денна
(денна / заочна)

Харків – 2021 рік

ЛИСТ ЗАТВЕРДЖЕННЯ

Робоча програма з навчальної дисципліни Сучасні інформаційні війни й конфлікт цивілізацій

Розробник:

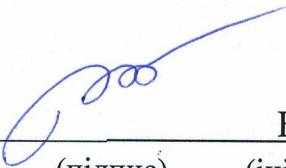
Професор, докт. соціол. наук, професор
каф. соціології і публічного управління
(посада, науковий ступінь та вчене звання)

I.P. Рущенко
(підпис) (ініціали та прізвище)

Робоча програма розглянута та затверджена на засіданні кафедри
соціології і публічного управління

Протокол від «30» серпня 2021 року № 8

Завідувач кафедри
соціології і публічного управління
(назва кафедри)

V.M. Мороз
(підпис) (ініціали та прізвище)

ЛИСТ ПОГОДЖЕННЯ

Шифр та назва освітньої програми	ПІБ Гаранта ОП	Підпис, дата
054 Соціологія	Рущенко І.П.	

Голова групи забезпечення
спеціальності Мороз М.В.
(ПІБ, підпис)

«30» серпня 2021 р.

ЛИСТ ПЕРЕЗАТВЕРДЖЕННЯ РОБОЧОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ

Дата засідання кафедри-розробника РПНД	Номер протоколу	Підпис завідувача кафедри	Гарант освітньої програми

МЕТА, КОМПЕТЕНТНОСТІ, РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ ТА СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНА СХЕМА ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета: Розкрити сутність сучасних інформаційних війн, проаналізувати методи їх ведення, показати зв'язок з конфліктом цивілізацій та розкрити природу російсько-української гібридної війни.

Компетентності:

- Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел (ЗК02).
- Здатність аналізувати соціальні процеси із застосуванням різних теоретичних підходів, критично аналізувати і застосовувати класичні та сучасні теоретичні концепції до аналізу актуальних соціальних феноменів та проблем (СК07).

Результати навчання: Мати передові концептуальні та методологічні знання з соціології та на межі предметних галузей, а також дослідницькі навички, достатні для проведення наукових і прикладних досліджень на рівні останніх світових досягнень з відповідного напряму (РН01).

Структурно-логічна схема вивчення навчальної дисципліни

Попередні дисципліни:	Наступні дисципліни:
Теорія інформаційного суспільства	Соціальні комунікації в глобальному суспільстві

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

(розділ навчального часу за семестрами та видами навчальних занять)

1 Семестр	Загальний обсяг (годин) / кредитів ECTS	З них		За видами аудиторних занять (годин)				Поточний контроль	Семестровий контроль	
		3 Аудиторні заняття (годин)	4 Самостійна робота (годин)	5 Лекції	6 Лабораторні заняття	7 Практичні заняття, семінари				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
3	120/4	40	80	20	-	20	80 (реф. – 20, підготовка до семінарських занять – 40, підготовка до підсумкового тесту – 20)	-	-	так

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до загального обсягу складає 33,3 %

ТЕМИ НАЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1.

Концепт цивілізацій й цивілізаційна структура сучасного світу

Причини й обставини виникнення концепту цивілізацій у XIX ст. Географічне й соціокультурне розширення «старого світу» і новий погляд на людську спільноту. Цивілізація як соціальна одиниця, що займає проміжну ланку поміж явищами людської цивілізації й етнічними та національними спільнотами. Культура як провідна ознака самобутності цивілізації. Циклічні теорії цивілізаційного розвитку й соціальних змін: теорії Данилевського, Шпенгlera, Тойнбі, Сорокіна. Історичні цивілізації, які припинили своє існування. Сучасна цивілізаційна мапа світу. Теорія С. Гантінгтона щодо зіткнення цивілізацій у XXI ст. Основні лінії цивілізаційних конфліктів сучасності. Західна цивілізація – сінська (китайська) цивілізація. Західна цивілізація – російська (московсько-ординська) цивілізація. Західна цивілізація – арабомусульманська цивілізація. Ціннісний аспект конфлікту цивілізацій й розлом поміж Заходом й іншими цивілізаціями. Цивілізаційний напрям в російській ідеологічній літературі, концепт «руського мира» як різновид «м'якої сили», спрямованої на прикордонний простір РФ. Українське суспільство і українські терени на межі цивілізацій, світоглядна та інформаційна боротьба за геополітичний вибір, що відстоює сучасна Україна.

Тема 2.

Гібридні війни як форма зіткнення цивілізацій

Загострення відносин поміж основними цивілізаційними «гравцями» на початку ХХІ ст. Гіпотеза IV світової гібридної війни. Дослідження феномену гібридних війн в соціологічній й політологічній літературі: праці Фр. Гофмана, І., М. Галіотті, В. Горбуліна, Рущенка, Є. Магди, І. Тодорова Гібридні війни як війни четвертого покоління. Основні риси гібридної війни: латентність (не оголошення війни згідно норм міжнародного права); дестабілізації країни-жертви агресії зсередини, використовуючи економічний тиск, дії п'ятої колони, політичну корупцію; проведення військово-цивільних операцій на території противника; ставка на інформаційні інтервенції й кібер-війну. Російський концепт війни нового покоління в інтерпретації В. Герасимова. Практика ведення гібридної війни проти України: латентна фаза (до лютого 2014 р.), відкрита інвазія (з 20.02.14). Розгортання ворожої інформаційної кампанії проти України, ЗСУ, політичного керівництва, добровольців та волонтерів на весні 2014 р.

Тема 3.

Інформаційні війни ХХ ст. у формі пропаганди

Зародження пропаганди й роль медіа. Поняття пропаганди. Цілі й об'єкти пропаганди. Основні типи пропаганди: релігійна, ідеологічна, політична, військова, соціальна, бізнесова. Структура пропаганди: ідеологічна основа, наративи, медіа-канали розповсюдження, об'єкти. Типологія за ступенем брехливості й відкритості джерел пропагандистського повідомлення: «біла», «сіра», «чорна» пропаганда. Пропаганда як специфічний товар. Позитивне і негативне забарвлення пропагандистського повідомлення. Ставлення до явища пропаганди у суспільствах. Військова пропаганда під час Першої світової війни: напрями, цілі, методи. Використання медіа.

Пропагандистські операції під прикриттям. Основні прийому військової пропаганди: демонізація ворога, шляхетність власних цілей, стигматизація ворога, використання релігійних і сімейних цінностей, пропаганда миру за будь-яку ціну, пропаганда ненависті. Пропаганда полону й пропаганда жаху. Політичні й ідеологічні пропаганди: історичний ракурс. Політична пропаганда в тоталітарних суспільствах поміж двома світовими війнами. Ленін як фундатор політичної пропаганди нового типу. Гітлер і мистецтво ораторської пропаганди. Принципи політичної пропаганди, за Геббельсом. Роль політичного плакату. Ідеологічна пропаганда в роки Другої світової війни і Холодної війни. Основні ідеологічні системи, що склалися в першій половині ХХ ст. Особливості пропагандистських операцій в Другій світовій війні. СРСР: від інтернаціоналістичної пропаганди до пропаганди ненависті. Завдання німецької пропаганди в Україні під час Другої світової війни. Основні візуальні прийому наочної пропаганди: зооморфні образи, масштабування фігур, використання кольорових контрастів, спотворення портретів лідерів країн. Пропагандистська робота в УПА. Творення міфів як напрям військової пропаганди. Радіопропаганда: основні переваги й методи. Місце кінодокументалістики й фотографії в системі пропаганди. Завдання пропаганди в роки «Холодної війни». Чи був переможець у «Холодній війні»? Як матеріальні речі, кіно або молодіжна музика можуть перетворюватися на пропаганду. Алгоритм розпізнання пропаганди.

Тема 4.

Сучасні інформаційні війни: методи й технології ведення

1990-і рр. як період «тиші перед буревієм» й зміщення пропаганди у сферу піару та бізнес процесів. Масштабні терористичні акти на початку ХХІ століття як виклик західній цивілізації. Російський виклик міжнародному праву: військові кампанії на пострадянському просторі і в інших регіонах світу. Російська пропаганда як феномен. Повернення пропаганди як інституції не вільних країн. Сутність і ознаки сучасних інформаційних війн. Термінологія інформаційних війн. Основні рівні ведення інформаційних війн. Концепт інформаційної війни 4D. Бойова спецпропаганда за російським рецептом. Цілі російської пропаганди. Методи інформвійни: «гнилий оселедець», «40 на 60», «перевернута піраміда», «велика брехня», «негідний об'єкт», «хаотизація свідомості». Дезінформація як зброя. Пропаганда ненависті й специфічні прийоми політичних ток-шоу на російському ТБ. Використання мобільного зв'язку як інструменту пропаганди на театрі військових дій. Пропагандистська діяльність російських оперативних груп загону психологічних операцій на Донбасі. Пропаганда, яка ведеться всередині України з використанням п'ятої колони. Перенесення інформаційної боротьби у віртуальний простір. Платний тролінг. Феномен Ольгінських тролей. Основні методи й напрями роботи тролів в мережах. Мікротаргетинг і пропаганда.

Тема 5.

Роль інформаційних інтервенцій в руйнації комуністичної системи

Чи може інформаційна інтервенція «опрокинути» суспільство? Інформаційні причини кризи й падіння комуністичної системи. Радянське суспільство як тип закритого суспільства. Охорона інформаційного й медіа просторів в умовах тоталітарної системи.

Інформаційна складова «холодної війни». Пропаганда речами, кіно, музикою. Теорія «м'якої сили» Дж. Найа. Кампанії Гласності й Перебудови в СРСР як зіткнення наративів. Теорія змін Курта Левіна. Інформаційні інтервенції й розхитування тоталітарних основ. Ідеологічні тренди й хаотизація свідомості. Конкуренція ліберально-демократичної й тоталітарної ідеологій. Теорія фреймів Дж. Лакоффа.

Тема 6.

Стратегія руйнування центрів прийняття рішень

Стратегія руйнування центрів прийняття рішень. Ділова репутація, імідж керівної ланки війська й держави як об'єкт маніпуляції мас-медіа. Політичний тролінг. Історичні приклади вдалих психологічних спецоперацій проти вищого військово-політичного керівництва. Знищення іміджу імператора Миколи II шляхом монотролінгу, чутків і наочної пропаганди (1914-1917). Український досвід зовнішнього втручання у виборчий процес. Інформаційна атака на П. Порошенка у 2014-2019 рр.: інформаційно-пропагандистські прийоми й наслідки підризу ділової репутації.). Втручання у виборчі кампанії з метою дискредитувати певного кандидата. Досвід виборів президента США 2016 р. Стратегія дестабілізації соціально-політичної ситуації в країні. Методи хаотизації соціального життя.

Тема 7.

Медіа як інструменти інформаційної війни: маніпулятивні можливості старих і нових медіа

Людина і медіа сфера. Застосування концепту соціального поля до вивчення медіа сфери. Людина як реципієнт. Поняття повідомлення, контенту; функція впливу на реципієнта. Напрямами, за якими здійснюється вплив медіа на реципієнтів. Елементи особистості, що зазнають впливів медіа. Зміна соціальної поведінки як інтегральний показник впливу медіа. Об'єкт – суб'єктний і суб'єкт – суб'єктний впливи медіа. Сутність явища маніпуляції. Основні технології маніпуляції реципієнтами. Теорія стереотипів В. Ліппмана. Практики «промивання мізків». Семантичні маніпуляції. Теорія стигматизації І. Гофмана. Конспірологія як засіб маніпуляції. Сутність інформації та інформаційне суспільство. Медіа-революції від стародавніх часів до сьогодення. Співвідношення між історичними епохами, типами суспільства, системами комунікації й видами медіа. Поняття нових медіа, історія появи та розвитку. Порівняння можливостей старих і нових медіа. Цифрова революція в інформаційній підсистемі суспільства й епоха діджиталізації. Принципово нові технологічні можливості формування медіа-повідомлення. Нові медіа – нові можливості впливу на реципієнта. Кліпове або мозаїчне сприйняття реальності. Інформаційна поляризація й ефект «бульбашок». Ефект анонімності, зниження культури спілкування. Від двоступеневої до багатоступеневої моделі поширення інформації. Ефект соціальної мобілізації на прикладах Арабської весни й революції Гідності.

Тема 8.

Методологія антифейку

Дезінформація як спосіб маніпуляції аудиторією. Тенденції масової свідомості початку ХХІ ст. Симуляція реальності й симулякри в концепції Ж. Бодріяра. Причини, чому масова свідомість дрейфує до світу постправди. «Постправда» і «фейк» - найбільш

популярні слова 2016 р. Чому брехня в медіа досягає свого результату? Свідомість мас і свідомість пересічної людини як об'єкти брехливих повідомлень. Нові медіа як канали поширення чуток, дезінформації, фейк-ньюз. Хто і чому дезінформує, використовуючи мас-медіа. Як розпізнати брехню та ідентифікувати повідомлення як рейкове. Антифейкові правила. Досліджуємо джерело інформації. Розпізнаємо цілі повідомлення. Чи не є це пропаганда. Аналізуємо характер і зміст наративу. Остерігаємося поширювати недостовірну інформацію. Практика факт-чекінгу.

Тема 9.

Війна смислів на тлі зіткнення цивілізацій

Термінологія вищого рівня інформаційних війн: «когнітивна війна», «консцієнタルна війна», «війна смислів». Перемога до першого пострілу – сенс війни смислів. Охорона, дії на упередження, контрнаступ – основні цілі російської концепції війни смислів ХХІ ст. Крах комуністичної ідеології й «ідеологічний вакуум» на теренах євразійської цивілізації. Інформаційні інтервенції без ідеології – новий тренд російських центрів ведення інформаційної війни проти Заходу. Народження ідеології «руського міра» й інформаційна експансія на пострадянському просторі. Роль РПЦ як провідника ідеології «руського міра» й пропагандистського медіа. Історичний фронт війни смислів. Основні наративи російської пропаганди. Наратив «Велика перемога» й «победобесіє».

Тема 10

Комплексний підхід до захисту національного інформаційного суверенітету

Рівні і методи боротьби з ворожою пропагандою. Держава як чинник протидії ворожим інформаційним впливам. Сутність явища контрпропаганди. Основні методи ведення контрпропагандистських кампаній. Контррозвідувальна функція спецслужб за напрямом викриття пропагандистських операцій всередині України. Громадянські ініціативи, спрямовані проти дезінформації й пропагандистських інтервенцій. Рівень особистості або що може залежати відожної людини. Підґрунтя інфо-імунітету: освіта, виховання, критичне мислення, патріотичний світогляд. Сутність й принципи критичного мислення. Контрпропаганда в нових умовах: методологічні й організаційні аспекти.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

№ з/п.	Види навчальних занять (Л, ЛЗ, ПЗ, СР)	Кількість годин	Назви змістових модулів. Найменування тем та питань кожного заняття. Завдання на самостійну роботу.	Рекомендована література (базова, допоміжна)
1	2	3	4	5
1	ЛЗ	2	<u>Тема 1.</u> Концепт цивілізацій і цивілізаційна	

			структурою сучасного світу. 1. Сутність концепту цивілізацій та його місце в структурі соціологічного знання. 2. Циклічна теорія цивілізаційного розвитку. 3. Теорія зіткнення цивілізацій С. Гантінгтона. 4. Сучасний світ і між цивілізаційні розломи.	
2	СР	5	Підготовка до практичного заняття 1.	6, 8, 9
3	ПЗ	2	<u>Тема 1.</u> Концепт цивілізації в системі соціологічного знання. Евристичні ресурси концепту й критика з боку противників ідеї цивілізаційного підходу. В чому виявився правим і де по помиллявся Самуель Гантінгтон? Чому пропаганда й інформаційні інтервенції виявилися слушними в новітню епоху?	
4	ЛЗ	2	<u>Тема 2.</u> Гібридні війни як форма зіткнення цивілізацій. 1. Гібридна війна як війна четвертого покоління 4GW. 2. Бібліографія теорії гібридної війни. 3. Російський концепт війни нового покоління та його застосування проти України. 4. Інформаційна складова гібридної війни.	
5	СР	5	Підготовка до практичного заняття 2.	1, 2, 7, 8 Доп. 14, 24, 36, 37, 41, 44, 47, 49, 51 Ін. м. 55, 56, 58, 59, 60, 62, 67
6	ПЗ	2	<u>Тема 2.</u> Чим якісно відрізняються гібридні війни від класичних війн другого й третього поколінь? Як практика гібридних війн співвідноситься з міжнародним правом? За якими основними напрямами ведуться гібридні війни?	
7	ЛЗ	2	<u>Тема 3.</u> Інформаційні війни ХХ ст. у формі пропаганди 1. Сутність і види пропаганди. 2. Воєнна пропаганда на прикладі Першої світової війни: основні прийоми, методи ведення й застосування медіа. 3. Політична та ідеологічна пропаганда в епоху тоталітарних держав (на прикладі нацистської Німеччини і сталінського СРСР). 4. Холодна війна як пропагандистська дуель двох соціально-економічних і політичних систем.	

8	СР	5	Підготовка до практичного заняття 3.	4 Доп. 10, 22, 32, 35
9	ПЗ	2	Тема 3. Пропаганда – інформаційна війна минулого століття. Яким чином мас-медіа використовувалися для пропагандистських операцій? В чому полягає сила й ефект пропаганди? Які принципи пропаганди за рецептами Геббельса стали класикою ведення інформаційних війн ХХ ст.?	
10	ЛЗ	2	<u>Тема 4.</u> Сучасні інформаційні війни: методи й технології ведення. 1. Термінологічний апарат сучасних інформаційних війн. 2. Обставини й причини, за яких ведуться сучасні інформаційні війни у глобальному масштабі. 3. Методи й технології російської «бойової спецпропаганди». 4. Інформаційна війна в структурі російсько-української війни. 5. Війна в Інтернеті – новітні технології ведення інформаційних спецоперацій.	
11	СР	15	Опрацювання лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття з теми 4. Написання реферату.	3, 5, 8 Доп. 12, 13, 16, 18, 20, 22, 25, 28, 29, 40, 46, 52 Ін. м. 55, 59, 62, 65, 66, 69
12	ПЗ	2	<u>Тема 4.</u> Інформаційні війни ХХІ ст.: проти кого вони ведуться і якими засобами? Як Інтернет змінив технології ведення інформаційних війн? Яких небезпек можна чекати в соціальних мережах?	
13	ЛЗ	2	<u>Тема 5.</u> Роль інформаційних інтервенцій в руйнації комуністичної системи. 1. Радянське суспільство як закрита соціально-інформаційна система. 2. Інформаційні впливи із зовні і початок дестабілізації радянської системи в епоху «застою». 3. Політика «Гласності» й руйнація старої системи стереотипів. 4. Теорія фреймів Дж. Лакоффа і теорія соціальних змін К. Левіна. 5. Основні наративи «Перебудови» та їх вплив на масову свідомість.	

14	СР	5	Підготовка до практичного заняття 5.	4, 5Доп. 13, 16, 34 Ін. м. 63
15	ПЗ	2	<u>Тема 5.</u> «Гласність» - проти комунізму. Як руйнувалися фрейми в головах радянських людей і зароджувалися нові стереотипи? Яку роль в поваленні комунізму зіграли внутрішні та зовнішні інформаційні чинники?	
16	ЛЗ	2	<u>Тема 6.</u> Стратегія руйнування центрів прийняття рішень. 1. Вище військово-політичне керівництво як об'єкт гіbridної війни. 2. Інформаційні прийоми знищення ділової репутації й морального іміджу перших керівників держави. 3. Історичні приклади руйнування центрів прийняття рішень та соціально-політичні наслідки.	
17	СР	5	Підготовка до практичного заняття №6.	5, 8 Доп. 19, 32, 42 Ін. м. 63
18	ПЗ	2	<u>Тема 6.</u> Супер-ціль інформаційної війни – вище військово-політичне керівництво країни. Історичні приклади, які доводять широкі можливості монотролінгу. Які «точки» в постаті або біографії керівника держави можуть бути об'єктами інформаційних атак?	
19	ЛЗ	2	<u>Тема 7.</u> Медіа як інструменти інформаційної війни: маніпулятивні можливості старих і нових медіа. 1. Система медіа-впливів на рецепторів. 2. Теорії стереотипів свідомості В. Ліппмана і стигматизації І. Гофмана. 3. Прийоми маніпуляції, що використовувалися засобами старих медіа. 4. Нові медіа й сучасні прийоми маніпуляції свідомістю людини, що використовуються в інформаційних війнах.	
20	СР	15	Опрацювання лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття. Написання реферату.	3, 5 Доп. 10, 13, 15, 16, 21,

				28, 34 Ін. м. 67, 68, 70, 72
21	ПЗ	2	<u>Тема 7.</u> Роль медіа в системі інформаційних війн. Нові медіа – нові можливості маніпуляції свідомістю. Якими наслідками інтернет-революції користуються спецслужби й пропагандистські центри? Як працює організація, що увійшла в історію під назвою «ольгінські тролі»?	
22	ЛЗ	2	<u>Тема 8.</u> Методологія антифейку. 1. Тенденції масової свідомості початку ХХІ ст. Симуляція реальності й симулякри в концепції Ж. Бодріяра. 2. Конспірологічні теорії як знаряддя деформації масової свідомості. 3. Природа й цілі фейк-н'юз. 4. Методологія розпізнання феку.	
23	СР	5	Опрацювання лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття №8.	4, 5, 8 Доп. 10, 13, 15, 16, 20, 24, 27, 33, 36, 44, 48, 53
24	ПЗ		<u>Тема 8.</u> Як розпізнати й «вбити» фейк. Небезпеки постправди й інструментарій встановлення істини. Чи можна визначити фейк за аналізом джерела поширення інформації? Що є зовнішніми ознаками фейкового вірусного повідомлення?	
25	ЛЗ	2	<u>Тема 9.</u> Війна смислів на тлі зіткнення цивілізацій. 1. Сутність, завдання когнітивної війни. 2. Російські антиукраїнські наративи та їх використання в інформаційній війні. 3. Ідеологема «руського міру» та її поширення на пострадянському просторі. 4. Релігійний та історичний «фронти» когнітивної війни.	
26	СР	5	Підготовка до практичного заняття №9.	2, 5, 6 Доп. 11, 14, 19, 23, 39, 45 Ін. м. 56, 57, 62
27	ПЗ	2	<u>Тема 9.</u> Чи можна виграти війну без жодного пострілу? Що є когнітивною зброєю? Яка ідеологія взята на озброєння Росією після провалу марксизму-ленінізму? Які небезпеки пов'язані з поширенням	

			ідеологіє «руssкого міра»?	
28	ЛЗ	2	<u>Тема 10.</u> Комплексний підхід до захисту національного інформаційного суверенітету. 1. Основні рівні захисту інформаційного простору країни. 2. Діяльність державних органів, спецслужб по забезпеченню кібербезпеки країни. 3. Контрпропаганда: завдання й методи. 4. Критичне мислення та формування інформаційного імунітету.	
29	СР	15	Підготовка до практичного заняття №10 та підготовка до підсумкового тесту.	5, 6 Доп. 17, 26, 27, 30, 33, 34, 38, 53 Ін. м. 65.
30	ПЗ	2	<u>Тема 10.</u> Як перемогти у інформаційній війні або мінімізувати загрози та ризики, що створює противник? Що таке критичне мислення і як вони виникає у людини? Чи можна мати особистий інформаційний імунітет?	
Разом (годин)	120			

САМОСТІЙНА РОБОТА

№ з/п	Назва видів самостійної роботи	Кількість годин
1	Опрацьовування лекційного матеріалу	20
2	Підготовка до практичних(лабораторних, семінарських) занять	20
3	Самостійне вивчення тем та питань, які не викладаються на лекційних заняттях	-
4	Інші види самостійної роботи (реферати)	20
5	Підготовка до підсумкового тестового завдання	20
	Разом	80

МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Лекції – викладення теоретичного матеріалу лектором згідно навчальної програми і розподілу годин поміж темами. Використовуються різні інтерактивні форми активізації аудиторії та відеопрезентації вербалної інформації. Лектор має власний конспект, що відображає основний зміст теми, аспіранти занотовують нову інформацію у власні конспекти. Інтерактивний метод передбачає включення аспірантів до контексту проблеми, що виноситься як тема обговорення лектором. Аспіранти можуть ставити питання або відповідати на питання, що пропонує обговорити викладач.

Практичні заняття – проводяться у формі семінарських занять або практикуму. Для семінарських занять аспіранти опрацьовують лекційний матеріал, готують виступи з використанням навчальної і наукової літератури, виступають з рефератами та есе. Лектор оцінює активність студентів впродовж заняття за прийнятою шкалою оцінок в балах. Практикум передбачає виконання у присутності викладача самостійного завдання, розв'язання задачі або написання есе та обговорення обраних алгоритмів та отриманих результатів. Практична робота оцінюється викладачем. Семінарські заняття і практикуми можуть бути побудовані у формі ділової гри або дискусії.

Написання реферату – вид самостійної роботи, що виконується аспірантом поза аудиторними годинами. Студент вільно обирає тематику з числа тем, які пропонуються викладачем (містяться у РНП) або узгоджує з викладачем ініціативну тематику. Вітаються теми, що наближаються до тематики дисертаційного дослідження, а матеріал використовується в межах емпіричної частини дисертації. Структура реферату є стандартною для наукової роботи: титульний лист, вступ, де обґрунтовається актуальність теми, два або три розділи, висновки, список джерел. Обсяг реферату – до 15 стандартних сторінок, набраних на комп’ютері або написаних власноруч. Реферат оформлюється згідно існуючому в університеті стандарту. Реферат зачитується або його основний зміст доповідається у вільній формі на семінарському занятті.

Індивідуальне завдання – вид самостійної роботи поза аудиторними годинами, коли аспірант, використовуючи лекційний матеріал та додаткові джерела знань, розробляє тему, практичного спрямування. Це може бути розробка певної методики, створення програми соціологічного дослідження або розробка інструментарію тощо.

МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

1.Підсумковий (семестровий) контроль проводиться у формі екзамену очної форми або шляхом накопичення балів за поточним контролем за темами дисципліни.

1.1.Екзамен – письмова або усна відповідь на питання, що містяться в екзаменаційному білеті. Питання екзаменаційних білетів можуть доводитися до аспірантів заздалегідь. Екзаменаційні білети готові лектор, вони затверджуються на засіданні кафедри і підписуються завідувачем кафедри. Екзаменатором зазвичай є лектор, в окремих випадках його призначає завідувач кафедри. Екзаменатор має оцінити якість відповіді студента за прийнятою шкалою академічних оцінок.

Питання до екзамену:

1. Термінологічний апарат теорії інформаційних війн.
2. Поняття пропаганди. Цілі й об'єкти пропаганди.

3. Інформаційні причини кризи й падіння комуністичної системи.
4. Тенденції масової свідомості початку ХХІ ст. Симуляція реальності й симулякри в концепції Ж. Бодріяра.
5. Специфіка впливів медіа на реципієнтів. Елементи особистості, що зазнають впливів медіа.
6. «Постправда» і «фейк» як найбільш популярні слова 2016 р.: чому так сталося?
7. Технології «fake-news».
8. Специфіка «блої», «сірої», «чорної» пропаганди.
9. Термінологія вищого рівня інформаційних війн: «когнітивна війна», «консцієнタルна війна», «війна смислів».
10. Платний тролінг та його використання у інформаційних війнах.
11. Феномен ольгінських тролей.
12. Ідеології «руssкого міра» й інформаційна експансія на пострадянському просторі.
13. Сутність явища медіа-маніпуляції.
14. Теорія «м'якої сили» Дж. Найа.
15. Основні технології маніпуляції реципієнтами у медіапросторі.
16. Теорія стереотипів В. Ліппмана.
17. «Бойова спецпропаганда» за російським рецептом: основні технології.
18. Використання мобільного зв'язку як інструменту пропаганди на театрі військових дій.
19. Проблема свободи слова у полікультурних суспільствах на прикладі французького журналу «Charlie Hebdo».
20. Теорія стигматизації І. Гофмана.
21. Обмеження свободи слова, які законодавчо передбачені в Україні.
22. Ставлення до явища пропаганди у суспільствах різних типів.
23. Підґрунтя та шляхи формування інфо-імунітету особистості.
24. Інформаційні інтервенції й розхитування тоталітарних основ на прикладі падіння комуністичної системи.
25. Метод пропаганди «40 на 60».
26. Контрпропаганда в умовах інформаційної війни: методологічні, організаційні, юридичні аспекти.
27. Політична пропаганда в тоталітарних суспільствах, принципи пропаганди Й. Геббельса.
28. Нові медіа – нові можливості впливу на реципієнта.
29. Кліпове або мозаїчне сприйняття реальності в нових медіа.
30. Алгоритм розпізнання пропаганди. Інформаційна поляризація в умовах цифрового суспільства й ефект «бульбашок».
31. Основні візуальні прийому наочної військової й ідеологічної пропаганди.
32. Поняття цивілізації та її місце в термінологічному апараті сучасної соціології.
33. Циклічні теорії цивілізації.
34. Структура сучасного світу в контексті теорії цивілізацій.
35. Теорія зіткнення цивілізацій С. Гантінгтона.
36. Основні цивілізаційні наративи сучасної епохи та лінії протиборства у світовому масштабі.
37. Ефект соціальної мобілізації з використанням сучасних комунікаційних засобів на прикладах Арабської весни й революції Гідності.

38. Творення міфів як напрям військової пропаганди.
39. Тактика асиметричної відповіді в умовах гібридної війни й місце пропаганди.
40. Завдання пропаганди в роки «Холодної війни».
41. Стратегія руйнування центрів прийняття рішень як напрям інформаційної війни.
42. Теорія фреймів Дж. Лакоффа.
43. Російський концепт гібридної війни та його реалізація на практиці.
44. Роль інформаційної складової у тактиці гібридних війн.
45. Інформаційна боротьба в російсько-українській гібридній війні.

1.2. Поточний контроль проводиться за результатами роботи аспірантів на практичних заняттях, методом оцінювання контрольних робіт, шляхом оцінювання рефератів, індивідуальних завдань.

Контроль на практичних заняттях – оцінювання одноосібних виступів аспірантів, участі у дискусії, демонстрації фактичних знань та креативних здібностей, реакції на питання поставлені викладачем, оцінювання внеску окремих аспірантів у групову роботу, наприклад, активність в діловій грі.

Контрольна робота – вид поточного контролю знань аспірантів, який має на меті виявити рівень знань студентів та практичні навички, що отримані за пройденим матеріалом. Питання або практичні завдання готове викладач, що веде практичні заняття, вони узгоджуються з лекційними питаннями і тематикою практичних занять. Завдання можуть передбачати творчу роботу, відповідь на проблемне питання, тестові завдання тощо. Контрольна робота виконується у письмовій формі в присутності викладача, оцінюється за прийнятою шкалою і оцінка може використовувати викладачем для підрахунку кумулятивного балу за підсумками вивчення дисципліни.

Індивідуальні завдання, реферати, есе – оцінюються викладачем або за результатами доповіді на практичному занятті або окремо за наданим текстом. Згідно РНП аспірантам пропонується протягом терміну навчання підготувати два реферати за темами 1 – 5 та 6 – 10.

Теми рефератів:

Теми 1 – 5

1. Теорії циклічного розвитку цивілізацій О. Шпенглера і А. Тайнбі.
2. Основний зміст праці С. Гантінгтона «Зіткнення цивілізацій».
3. Російська сучасна цивілізаціоністика як ідеологічна основа анти західного тренду.
4. Класичні і гібридні війни: порівняльний аналіз.
5. Російська доктрина гібридної війни у викладі В. Герасимова.
6. Сучасна російсько-українська війна як демонстрація концепту гібридної війни.
7. Пропагандистський плакат як медіа.
8. Основні прийоми військової пропаганди.
9. Німецька й радянська пропаганда на території України в роки Другої світової війни.
10. Радіопропаганда в роки Холодної війни.
11. Теорія «м'якої» сили Дж. Найя і стратегія сучасної пропаганди
12. Теорія фреймів Дж. Лакоффа в контексті інформаційних війн.
13. Російська пропаганда як інструмент сучасної інформаційної війни проти України та країн Західу.

14. Політика «голосності» та її наслідки для тоталітарної країни.
15. Теорія змін Курта Левіна.
16. Теорія «керованого хаосу» та її використання в гібридній війні.
17. Сутність психологічних спецоперацій як елементу інформаційних війн.
18. Прийоми пропаганди і дезінформації, що використовують російські пропагандисти.
19. Феномен Ольгінських тролей й інформаційна війна в Інтернеті.
20. Інформаційне втручання РФ в електоральні процеси у демократичних країнах (на прикладі США та України).
21. Загрози та небезпеки медіапростору.

Теми 6 – 10

1. Ділова репутація та моральний авторитет як об'єкти дезінформаційних кампаній.
2. Стереотипізація свідомості як мета пропаганди.
3. Семантична агресія і семантичні маніпуляції в практиці пропагандистських медіа.
4. Асиметрична тактика ведення гібридних війн.
5. Теорія стигматизації та практика стигматизації в інформаційних війнах.
6. Конспірологічні маніпуляції на прикладі історії з QAnon.
7. Конспірологія як інструмент руйнування свідомості.
8. Маніпулятивні ефекти мас-медіа.
9. Феномен «Charlie Hebdo» й проблема свободи слова в умовах полікультурного соціуму.
10. «Русский мир» і мережева тактика ведення гібридної війни.
11. Загрози та небезпеки, пов'язані з концептом «руssского мира».
12. Сутність когнітивної війни.
13. Основні антиукраїнські наративи російської пропаганди.
14. Фактчекінг: ідея і практика в Україні.
15. Громадянський спротив інформаційним спецопераціям (на досвіді російсько-української війни).
16. Інституціональна відповідь російській пропаганді в світі і Україні.
17. Історія контрпропаганди.
18. Антифейк: методи ідентифікації неправди й антифейкові заходи.
19. Державні методи захисту інформаційного простору країни.
20. Ведення кібервійни: цілі, методи, соціальні наслідки.
21. Кіберзагрози та проблема безпеки у віртуальному просторі.

ТЕМАТИКА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Самостійна робота у поза аудиторний час має включати як опанування теоретичного матеріалу, викладеного лектором, так і виконання певних завдань, які будуть представлені на практичних заняттях.

Тема 1. Підготовка до дискусії на тему: «Що справдилося, а де допустив помилку Самуель Гантінгтон, по роботі «Зіткнення цивілізацій».

Тема 2. Опрацювання першоджерела. Обрати монографію зі списку літератури (або поза його межами) на тему гібридних війн, зробити конспект, викласти у формі есе або презентації основні тези автора (авторів).

Тема 3. Розуміння наочної пропаганди. Знайти пропагандистські плакати, що стосуються світових війн, у т.ч. Холодної війни. Зробити аналіз їх змісту, цільової функції, засобів відеалізації змісту та художніх прийомів.

Тема 4. Написання реферату за темами 1 – 5.

Тема 5. Написати есе на тему «Соціальні мережі і пропаганда», використовуючи власний досвід та спостереження щодо тролінгу, ботів, шейків тощо.

Тема 6. Провести якісні інтерв'ю (3-4) з представниками старшого покоління щодо зміни їх свідомості, цінностей, ставлення до комунізму тощо в результаті суспільно-політичних змін кінця 1980-х рр. та подальших процесів.

Тема 7. Написати есе на тему впливу медіа, на прикладі певного художнього твору (книга, кіно, музичний твір). Передивитися відео фільму Ч. Абуладзе «Покута». В чому була його руйнівна сила для комуністичного режиму в кінці 1980-х рр.? Наскільки є зрозумілим контекст і підтекст фільму сучасним молодим людям?

Тема 8. Написати реферат за темами 6 – 10.

Тема 9. Проаналізувати статтю В. Путіна про Україну. Які фейкові і пропагандистські наративи, стереотипи покладені в основу статті? Яка ціль статті? Чи працює російська пропаганда по відношенню до української аудиторії?

Тема 10. Зробити самостійно процедуру факт-чекінгу 10 зображень, які знайдені в Інтернеті і щодо яких виникають сумніви.

РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ, ТА ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ ТА УМІНЬ (НАЦІОНАЛЬНА ТА ECTS)

Таблиця 1. Розподіл балів для оцінювання поточної успішності студента

Поточний контроль та самостійна робота											Індивідуальні завдання (реферати)	Іспит	Сума
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10		20	40	100
					40								

Таблиця 2. Шкала оцінювання знань та умінь: національна та ЕКТС

Рейтингова Оцінка, бали	Оцінка ECTS та її визначення	Національн а оцінка	Критерії оцінювання	
			позитивні	негативні
1	2	3	4	5

			- Глибоке знання навчального матеріалу модуля, що містяться в основних і додаткових літературних джерелах; - вміння аналізувати явища, які вивчаються, в їхньому взаємозв'язку і розвитку; - вміння проводити теоретичні розрахунки; - відповіді на запитання чіткі, лаконічні, логічно послідовні; - вміння вирішувати складні практичні задачі.	Відповіді на запитання можуть містити незначні неточності
90-100	A	Відмінно	- Глибокий рівень знань в обсязі обов'язкового матеріалу , що передбачений модулем; - вміння давати аргументовані відповіді на запитання і проводити теоретичні розрахунки; - вміння вирішувати складні практичні задачі.	Відповіді на запитання містять певні неточності;
82-89	B	Добре	- Міцні знання матеріалу, що вивчається, та його практичного застосування; - вміння давати аргументовані відповіді на запитання і проводити теоретичні розрахунки; - вміння вирішувати практичні задачі.	- невміння використовувати теоретичні знання для вирішення складних практичних задач.
75-81	C	Добре	- Міцні знання матеріалу, що вивчається, та його практичного застосування; - вміння давати аргументовані відповіді на запитання і проводити теоретичні розрахунки; - вміння вирішувати практичні задачі.	- невміння використовувати теоретичні знання для вирішення складних практичних задач.

64-74	Д	Задовільно	- Знання основних фундаментальних положень матеріалу, що вивчається, та їх практичного застосування; - вміння вирішувати прості практичні задачі.	Невміння давати аргументовані відповіді на запитання; - невміння аналізувати викладений матеріал і виконувати розрахунки; - невміння вирішувати складні практичні задачі.
60-63	Е	Задовільно	- Знання основних фундаментальних положень матеріалу модуля, - вміння вирішувати найпростіші практичні задачі.	Незнання окремих (непринципових) питань з матеріалу модуля; - невміння послідовно і аргументовано висловлювати думку; - невміння застосовувати теоретичні положення при розвязанні практичних задач
35-59	FX (потрібне додаткове вивчення)	Незадовільно	Додаткове вивчення матеріалу модуля може бути виконане в терміни, що передбачені навчальним планом.	Незнання основних фундаментальних положень навчального матеріалу модуля; - істотні помилки у відповідях на запитання; - невміння розв'язувати прості практичні задачі.

1-34	F (потрібне повторне вивчення)	Незадовільно	-	- Повна відсутність знань значної частини навчального матеріалу модуля; - істотні помилки у відповідях на запитання; -незнання основних фундаментальних положень; - невміння орієнтуватися під час розв'язання простих практичних задач

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

(надається перелік складових навчально-методичного забезпечення навчальної дисципліни та посилання на сайт, де вони розташовані)

- 1) Сілабус (навчальна програма),
- 2) робоча програма навчальної дисципліни
- 3) екзаменаційні питання
- 4) бібліотечний фонд університету і кафедри
- 5) електронні версії навчальної і наукової літератури
<http://web.kpi.kharkov.ua/sp/aspiranti/>

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова література

1	Hoffman F. The Contemporary Spectrum of Conflict: Protracted, Gray Zone, Ambiguous, and Hybrid Modes of War // The heritage foundation / 2016 index of U.S. military strength. Доступно: https://www.heritage.org/sites/default/files/2019-10/2016_IndexOfUSMilitaryStrength_The%20Contemporary%20Spectrum%20of%20Conflict_Protracted%20Gray%20Zone%20Ambiguous%20and%20Hybrid%20Modes%20of%20War.pdf
2	Chuka Neil, Born Jean François. Hybrid warfare Implications for CAF force development / Defence Research and Development Canada, 2014. Доступно: https://cradpdf.rddc-rddc.gc.ca/PDFS/unc353/p800375_A1b.pdf
3	Курбан О.В.Сучасні інформаційні війни в мережевому он-лайн просторі: навчальний посібник / В.Курбан. – Київ: ВІКНУ, 2016. – 286 с. Доступно: https://mil.univ.kiev.ua/files/222_1044284240.pdf
4	Почепцов Г. Пропаганда 2.0. – Харків: Фоліо, 2018. – 796 с. Доступно: https://chytaimore.org.ua/wp-content/uploads/2019/09/Propaganda_2.0.pdf
5	Почепцов Г.Г. Сучасні інформаційні війни. – Вид. 3-тє. – К. Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2016. – 504 с.
6	Рущенко І. П. Війна цивілізацій: анатомія російсько-українського конфлікту. – Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2020. – 436 с.
7	Рущенко І.П. Російсько-українська гібридна війна: погляд соціолога: монографія. – Х.: ФОП Павленко О.Г., 2015 – 268 с.
8	Світова гібридна війна: український фронт: монографія / За заг. ред. В. П. Горбуліна. – К.: НІСД, 2017. – 496 с. Доступно: https://svitova-gibridna-viyna-ukrainskiy-front.pdf
9	Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / С. Хантингтон. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. – 603 с.

Допоміжна література

10.	Баришполець, О. Т. Брехня в інформаційному просторі та міжособовій комунікації [Електронний ресурс] : монографія / О. Т. Баришполець ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. – 648 с. – Режим доступу: http://journlib.univ.kiev.ua/mono/maketBarishpolets.pdf .
11.	Війна за свідомість: російські міфи про Україну та її минуле / В.А. Брехуненко; Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України; наук. ред. Т. Пархоменко - Київ : 2017. – 279 с.
12.	Гетьманчук М. П. «Гібридна війна Росії проти України»: інформаційний аспект (2017) // Режим доступу: www.forbes.ru/mneniya-opinion/konkurentsia/261539-televizor-olimpiady-ukrainyrekordy-propagandy .

13.	Гібридна війна і журналістика: навчальний посібник / за заг. ред. В. О. Жадька. – Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2018. – 356 с.
14.	Гібридна війна Росії: виклик і загроза для Європи. URL: http://razumkov.org.ua/
15.	Гойман О. О. Маніпулювання масовою свідомістю в умовах сучасної гібридної війни // Грані. № 1 (117) січень 2015. – С. 50-56.
16.	Горбулін В.П., Додонов О.Г., Ланде Д.В. Інформаційні операції та безпека суспільства: загрози, протидія, моделювання: монографія. – К.: Інтертехнологія, 2009. – 164 с. Доступно: http://dwl.kiev.ua/art/gdl/gdl.pdf
17.	Гріньова А. Критичне мислення — поради з розвитку. URL: https://happymonday.ua/jak-rozvynuty-krytychnye-myslenija
18.	Драгомирецький Б. Україно-російська кібервійна: невидимий фронт. URL: https://www.pravda.com.ua/columns/2018/02/22/7172439/
19.	Задерейко О. В. Суверенітет держави в епоху консцієнталічних війн http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/10864/Zadereiko%20O%20V.pdf?sequence=1&isAllowed=y
20.	Золотухін Д. Ю. #Біла книга спеціальних інформаційних операцій проти України 2014 – 2018/Д. Ю. Золотухін. – К., 2018. – 384 с. Доступно: https://mip.gov.ua/files/pdf/white_book_2018_mip.pdf
21.	Курбан О. В. Медіавіруси та їх використання як інформаційної зброї // «Наукові записки (Українська академія друкарства)» – 2016, № 1.
22.	Курбан О. В. Теорія інформаційної війни: базові основи, методологія та понятійний апарат // Scientific Journal «ScienceRise» №11/1(16)2015. Доступно: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/10849/3/journalok.pdf
23.	Лапутіна Ю. Смислові війна РФ проти України: інструменти, засоби, досвід протидії // Боротьба за людей в умовах гібридної війни: матеріали другого Харківського безпекового форуму (м. Харків, 29-30 листопада 2019) / за ред. проф. І. П. Рущенка. – С. 19-25.
24.	Магда Е.В. Гибридная война: выжить и победить / Е.В. Магда. – Х.: Виват, 2015. – 320 с.
25.	Малик Я. Інформаційна війна і Україна // “Демократичне врядування” / Науковий вісник. – 2015. – Вип. 15. Доступно: https://mil.univ.kiev.ua/files/222_1044284240.pdf
26.	Михайличенко А. Контрпропаганда в українських ЗМІ, реалії сьогодення https://seanewdim.com/uploads/3/4/5/1/34511564/a._mykhailichenko_counter-propaganda_in_the_ukrainian_media_the_reality_of_today.pdf
27.	Міжнародний досвід протидії гібридним загрозам: законодавче регулювання та організації з питань стратегічних комунікацій. Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром. Доступно: http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29377.pdf

28.	Мороз О. Нація овочів? Як інформація змінює мислення і поведінку українців. – К.: Yakaboo Publishing, 2020. – 288 с.
29.	О’Ніл К. Big Date. Зброя математичного знищенння. Як великі дані збільшують нерівність і загрожують демократії – К.: Форс Україна, 2020. – 336 с.
30.	Павлов Д. М. Специфіка здійснення контрпропагандистських політичних технологій. Доступно: https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewById/403492.pdf
31.	Поль Р. У. Критическое мышление: Что необходимо каждому для выживания в быстро меняющемся мире. 1990. Доступно: http://evolkov.net/critic.think/Paul.R/
32.	Померанцев П. Це не пропаганда. Подорож на війну проти реальності / Пер. з англ. – Київ: Yakaboo Publishing, 2020, – 288 с.
33.	Посібник з верифікації [Електронний ресурс] : визначний гід з верифікації цифрового контенту для висвітлення надзвичайних подій. – Режим доступу: http://verificationhandbook.com/book_ua.; http://www.slideshare.net/usnires/ss-47525342 .
34.	Почепцов Г. Г. Пропаганда и контрпропаганда / Г. Г.Почепцов. – М. : Центр, 2004. – 256 с.
35.	Пропаганда и свобода массовой информации памятная записка бюро представителя ОБСЕ по вопросам свободы СМИ. Доступно: https://www.osce.org/files/f/documents/d/6/219726.pdf
36.	Російський спрут у дії. Кейс «Україна». На основі досліджень експертної групи під егідою Центру глобалістики «Стратегія ХХІ» за підтримки Міжнародного Фонду «Відродження». – К.: МФ «Відродження», 2021. – 104 с. Доступно: https://geostrategy.org.ua/analityka/doslidzhennya/rosiyskyy-sprut-u-diyi-keys-ukrayina
37.	Рущенко І. П. Війна. Мораль. Право // Масова свідомість у зоні воєнного конфлікту на Донбасі : монографія / за ред. І. Ф. Кононова; ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2018. – С. 156 – 169.
38.	Рущенко І. П., Зубар Н. М. Ідеологія «русского мира»: як її позбутися українцям // V Міжнародна наукова конференція Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба «Сучасна війна: гуманітарний аспект»: збірник матеріалів, 25 – 26 травня 2021 року. – Х.: ХНУПС ім. І. Кожедуба, 2021. – С. 27-30.
39.	Рущенко І., Зубар Н. Когнітивна зброя і когнітивна безпека: постановка питання // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Українське суспільство в умовах війни: виклики сьогодення та перспективи миротворення», Маріуполь, 9 червня 2017 р. – Маріуполь, Дон ДУУ, 2017. – С. 267-270.
40.	Рущенко І.П. «Партія війни / Партія миру» як ідеологема психологічної війни РФ проти України // Науковий семінар Харківського національного університету Повітряних Сил ім. Івана Кожедуба «Інформаційна агресія Російської Федерації проти України»: тези доповідей, 12 грудня 2019 р. – Х.: ХНУПС ім. І.Кожедуба, 2019. – С.18-21.

41.	Рущенко І.П. Підривні соціальні технології (з досвіду російсько-української гібридної війни) // Вісник Львівського університету. Серія соціологічна. 2015. Випуск 9. – С.35-43.
42.	Рущенко І.П. Репутація вищого військово-політичного керівництва країни як об'єкт гібридних загроз // Науково-практична конференція Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба «Сучасна війна: гуманітарний аспект»; тези доповідей 28 - 29 травня 2019 р. – Х.: ХНУПС ім. І.Кожедуба: Видавець О. А. Мірошниченко, 2019. – С. 29-34.
43.	Рущенко І.П. Російсько-українська війна: міжцивілізаційна складова конфлікту // Вісник Львівського університету, серія соціологічна. – № 12 (2018): Випуск 12. – С. 48-65.
44.	Рущенко І.П. Соціологія на війні // Український соціологічний журнал. – 2017. – №1-2 . С. 43-52.
45.	Рущенко І.П. Цивілізаційні цінності країн ЄС, Росії, України (на підставі експертного опитування) // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2020. - №2. – С. 72-89.
46.	Рущенко І.П., Зубар Н.В. Війна інформації // Оборонний вісник. – 2017. – №8. – С.4-9.
47.	Рущенко І.П., Рущенко Ю.І. Гібридна агресія та громадянський спротив у Харкові 2014 р.: уроки першої фази російсько-української війни // Український соціум. – 2016. – 3 (58). – С.88-99
48.	Сенченко М. І. Латентна світова інформаційна війна. – К.:ФОП Стебеляк, 2014. – 384 с.
49.	Сили Б. Определение современного российского конфликта: как Кремль развязывает войну? / Пер. з англ. – Общество Генри Джексона, 2018. – https://freerussiahouse.org/wp-content/uploads/2019/01/ContemporaryConflict-Ru.pdf
50.	Федорків М. Як Росія загрожує всьому світу кібервійнами. URL: https://armyinform.com.ua/2020/08/yak-rosiya-zagrozhuje-vsomu-svitu-kibervijnamu/
51.	Хоффман Фрэнк Г. Гибридные угрозы: переосмысление изменяющегося характера современных конфликтов / Пер. з англ. Доступно: http://www.intelros.ru/geopolitika/2013_XXI/4.pdf
52.	Шпилік С. Інформаційна війна, пропаганда та pr: такі схожі й такі різні... // Галицький економічний вісник, № 4 (47) 2014. – С. 178 – 188. Доступно: https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/pdf/47/168.pdf
53.	Як відрізняти справжні новини від брехні, маніпуляцій і напівправди. Інструкція. URL: http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/85998/Jak_vidriznaty_spravzhni_novyny_vid_brehni_manipulacij

Література на іноземній мові

54.	Bailin S., Battersby M. (2010) Reason in the Balance: An Inquiry Approach to Critical Thinking. Whitby : McGraw-Hill Ryerson.
55.	Bērziņš J. Not «Hybrid» but New Generation Warfare // Russia's military strategy and doctrine. Glen E. Howard and Matthew Czekaj, Editors. Foreword by Former NATO SACEUR General Philip M. Breedlove. Washington, DC. February 2019. The Jamestown Foundation. Доступно: https://jamestown.org/wp-content/uploads/2019/02/Russias-Military-Strategy-and-Doctrine-web.pdf?x30898&x87069
56.	Darczewska Jolanta. Active measures as the Russian hybrid aggression in a retrospect. Chosen aspects // Internal security review 18/18. – С. 244-265. Доступно: http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-e61c836a-6513-41ec-8dcc-74a5d4608fdb
57.	Dutton, William H. Social transformation in an information society: rethinking access to you and the world, 2004, 134 p. Доступно http://portal.unesco.org/ci/en/files/19137/11164945435advocacy_brochure.pdf/
58.	Galeotti M. Hybrid War as a War on Governance // Small Wars Journal. – 2015. – August 19;
59.	Hunter E. The Challenges of Hybrid Warfare / E. Hunter, P. Pernik // International Centre for Defense and Security. – Tallinn, 2015; Bartkowski M. Nonviolent Civilian Defense to Counter Russian Hybrid Warfare. – Washington: Johns Hopkins University in Washington, 2015. – 31 p.
60.	Jacobs A. NATO's Hybrid Flanks: Handling Unconventional Warfare in the South and the East: Research Paper / A. Jacobs, G. Lasconjarias // Research Division – NATO Defense College, Rome. – 2015. – № 112
61.	Johnson R. H., Hamby B. A. (2015) Meta-Level Approach to the Problem of Defining 'Critical Thinking'. Argumentation. Vol. 29.
62.	Kuzio T. Putin's war against Ukraine. Revolution, Nationalism and Crime. – Toronto: Chair of Ukrainian Studies, University of Toronto, 2017; Kuzio T., D'anieri P. The Sources of Russia's Create Power Politics: Ukraine and the Challenge to the European Order. – Bristol: E-International Relation Publishing, 2018. – www. E-IR.info. PDF.
63.	Lakoff G. The political. A cognitive scientist's guide to your brain and its politics. – New York, 2006.
64.	Laruelle M. «The 'Russian World'. Russia's Soft Power and Geopolitical Imagination». - Center for Global Interests Papers, • May, 2015. - https://www.researchgate.net/publication/344222398_The_%27Russian_World%27_Russia%27s_Soft_Power_and_Geopolitical_Imagination_Center_for_Global_Interests_Papers_May

65.	Lasica D. T. Strategic implication of hybrid war: A Theory of victory. – Leavenworth: School of Advanced Military Studies, 2009. – 62 p.
66.	Libicki M., Conquest in cyberspace. National security and information warfare, Cambridge, 2007, 207 p.
67.	McCulloh T. (2013). Hybrid Warfare: Joint Special Operations University Report, 13-4, The JSOU Press: MacDill Air Force Base. / T. McCulloh, R. Johnson. – Florida. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://jsou.socom.mil/JSOU%20Publications/JSOU%2013-4_McCulloh,Johnson_Hybrid%20Warfare_final.pdf
68.	Rosenstiel, Tom and A. Mitchell (eds). (2003). Thinking Clearly: Cases in Journalistic Decision-Making. New York: Columbia University Press
69.	Russian new generation warfare handbook / unclassified // for official use only. – Asymmetric Warfare Group / Version 1: December 2016.
70.	UNESCO. (2007). Model Curricula for Journalism Education for Developing Countries and Emerging Democracies. Paris: UNESCO, at http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001512/151209e.pdf
71.	UNESCO. (2009) Guidelines for Broadcasters on Promoting User Generated Content and Media and Information Literacy. Paris: UNESCO, at http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001871/187160e.pdf
72.	Young P., Jesser P. The media and the military. From the Crimea to Desert Strike. – Houdmils etc., 1997.

Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

НОРМАТИВНІ ДОКУМЕНТИ

УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ №47/2017 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України». – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/472017-21374>

Список нормативних документів щодо інформаційної безпеки в Україні

Закони України:

- Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992 № 2657-XII
- Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» від 05.07.1994 № 80/94-ВР
- Закон України «Про державну таємницю» від 21.01.1994 № 3855-XII
- Закон України «Про захист персональних даних» від 01.06.2010 № 2297-VI

Постанови КМУ:

- Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження Правил забезпечення захисту інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах» від 29.03.2006 №373
- Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження Типової інструкції про порядок ведення обліку, зберігання, використання і знищенння документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію» від 19 жовтня 2016 р. № 736
- «Про доступ до публічної інформації» [Електронний ресурс] : від 13.01.2011 № 2939-VI. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>. – Мова: українська.
- «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» [Електронний ресурс] : від 16.11.1992 № 2782-XII. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2782-12>. – Мова: українська.
- «Про інформаційні агентства» [Електронний ресурс] : від 28.02.1995 № 74/95-ВР. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/74/95-vr>. – Мова: українська.
- «Про інформацію» [Електронний ресурс] : від 02.10.1992 № 2657-XII. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>. – Мова: українська.
- «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення» [Електронний ресурс] : від 23.09.1997 № 538/97-ВР. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/538/97-vr>. – Мова: українська.
- «Про телебачення і радіомовлення» [Електронний ресурс] : від 21.12.1993 № 3759-XII. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3759-12>. – Мова: українська

САЙТИ

1. FAKE OFF [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fakeoff.org/uk>. – Мова: українська. Сайт журналістських розслідувань, основне завдання якого допомогти будь-якій людині спробувати знайти правду, розібратися в потоці подій, що відбуваються, розібрати спірні новини, з'ясувати справжнє підґрунтя історичних подій, навчитися шукати і знаходити істину, доводити правдивість своїх тверджень.
2. Stopfake.org [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.stopfake.org>. – Мова: російська. Сайт для перевірки фактів. Головна мета – верифікація (перевірка істинності, встановлення вірогідності) інформації, посилення медіаграмотності аудиторії і боротьба за чітке розмежування між журналістикою фактів і пропагандою.
3. Академія української преси [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aup.com.ua>. – Мова: українська. Бібліотека з медіаосвіти (презентації, посібники, програми, уроки, електронні ресурси, відеолекції). Детектор медіа [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://detector.media>. – Мова: українська. Інтернет-видання «Детектор медіа» – watchdog (вартовий) українських ЗМІ.
4. Інститут масової інформації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://imi.org.ua>. – Мова: українська. Моніторинг джинси (звіти). Моніторинг

журналістських стандартів. Медіа і психологія. Місія – сприяння становленню громадянського суспільства в Україні, шляхом розвитку якісної журналістики, медіаграмотності населення та доступу до публічної інформації.

5. Медіаграмотність [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.mediasapiens.ua>. – Мова: українська. Медіапросвіта (Медіаосвіта).
6. Медіакритика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mediakrytyka.info>. – Мова: українська. Наукові та науково-популярні статті з проблем масової комунікації та мас-медій.
7. Медіаосвіта і медіаграмотність [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.medialiteracy.org.ua>. – Мова: українська. Вчителю, викладачу, медіаспоживачу, бібліотекарю (презентації, відеоматеріали, публікації, програми уроків). Портал створено на базі он-лайн бібліотеки з медіаосвіти Міжнародного благодійного фонду «Академія української преси». Місія Академії української преси – сприяти поінформованому та критичному сприйняттю медіа українським суспільством та дотриманню стандартів соціально-відповідальної журналістики. Платформа для спілкування медіаосвітіян та всіх, хто бажає отримати знання та навички з медіаграмотності. Портал містить розділи як для всіх категорій медіапедагогів, так і для медіаспоживачів.
8. Про Інтернет [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.prointernet.in.ua>. – Мова: українська. Проект «Про Інтернет» розповідає про те, як отримати доступ до знань, знайти потрібну інформацію, критично оцінити контент, створити власний інтернет-проект, спілкуватися – і робити все це, дотримуючись 6 простих правил безпеки.
9. Телекритика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.telekritika.ua>. – Мова: українська. Критика телепродукту, оцінка якості телепрограм, теленовин і ток-шоу; висвітлення подій медіаринку, рейтингів телеперегляду; огляди, аналітика процесів на телеканалах, у друкованих та електронних ЗМІ, а також у навколомедійній сфері, законодавство і право в медіагалузі України та світу, права журналістів, розвиток регіональних медіа.